

ข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ทำการศึกษ

เนื่องจากการศึกษาแบบอย่างการใช้ค่ายบริโภคของแรงงานไทยที่เคยไปทำงานต่างประเทศได้เลือกพื้นที่ศึกษาในภาคอีสาน คือที่อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น และที่อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ดังนั้นในบทนี้จึงได้แบ่งข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ทำการศึกษาออกเป็น 3 ตอน คือ ภาคอีสาน, อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น และอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี

ประเทศไทยสามารถแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศออกได้เป็น 4 ภาค คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน โดยที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศสาธารณรัฐกัมพูชา ภาคใต้ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมพม่า พื้นที่ของประเทศไทยมีประมาณ 514,000 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 320,7 ล้านไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น 73 จังหวัด

ลักษณะเศรษฐกิจของประเทศไทยมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่ประกอบด้วย ภาคเกษตรกรรม เป็นส่วนใหญ่ แต่ความสำคัญของภาคเกษตรกรรมได้ลดความสำคัญลงเรื่อย ๆ ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมและภาคอื่นได้ทวีความสำคัญเพิ่มขึ้นค่อนข้างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 2.1 ผลิตรวมมวลรวมซึ่งมาจากภาคเกษตรกรรมในปี 2503 มีถึงร้อยละ 37.9 ของผลิตรวมมวลรวมภายในประเทศทั้งหมด แต่พอถึงปี 2526 ได้ลดลงมาเหลือเพียง ร้อยละ 22.1 เท่านั้น ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมและก่อสร้างและภาคอื่น ๆ ได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 17.3 และ 44.8 ในปี 2503 มาเป็นร้อยละ 24.2 และ 53.7 ในปี 2526 ตามลำดับ ซึ่งก็เป็นไปในทิศทางองเดียวกันกับกำลังแรงงานรวมกล่าวคือ ภาคเกษตรกรรมได้ลดลงจากร้อยละ 82.4 ของกำลังแรงงานรวมทั้งหมดในปี 2503 มาเหลือเพียงร้อยละ 69.1 ในปี 2526 เท่านั้น ในขณะที่กำลังแรงงานรวมในภาคอื่น ๆ ได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 17.6 ในปี 2503 มาเป็นร้อยละ 30.9 ในปี 2526

ตารางที่ 2.1 ผลิตรถยนต์รวมภายในประเทศและกำลังแรงงานของประเทศไทย

	2503	2513	2523	2526
<u>ผลิตรถยนต์รวมภายในประเทศ (หน่วย : พันล้านบาท) ตามราคาตลาด ^{1/}</u>				
<u>รวม</u>	56.1	136.1	684.9	924.3
(%)	(100.0)	(100.0)	(100.0)	(100.0)
<u>ภาคเกษตรกรรม</u>	21.3	38.5	173.8	204.4
(%)	(37.9)	(28.3)	(25.4)	(22.1)
<u>ภาคอุตสาหกรรมและ</u>				
<u>ก่อสร้าง</u>	9.7	30.1	174.4	223.3
(%)	(17.3)	(22.1)	(25.4)	(24.2)
<u>ภาคอื่น ๆ</u>	25.1	67.5	336.7	496.6
(%)	(44.8)	(49.6)	(49.2)	(53.7)
<u>กำลังแรงงานรวม (หน่วย : 1,000 คน) ^{2/}</u>				
<u>รวม</u>	13,914	16,852	22,524	25,183
(%)	(100.0)	(100.0)	(100.0)	(100.0)
<u>ภาคเกษตรกรรม</u>	11,469	13,377	15,943	17,401
(%)	(82.4)	(79.3)	(70.8)	(69.1)
<u>ภาคอื่น ๆ</u>	2,445	3,475	6,581	7,782
(%)	(17.6)	(20.8)	(29.2)	(30.9)

^{1/} สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

^{2/} รายงานการสำรวจแรงงาน (รอบ 2) สำนักงานสถิติแห่งชาติ

2.1 ภาคอีสาน

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภาคที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ที่สุดของประเทศ กล่าวคือมีพื้นที่ถึง 170,226 ตารางกิโลเมตร หรือ 105.5 ล้านไร่ คิดเป็น 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ แบ่งการปกครองออกเป็น 17 จังหวัด คือ ขอนแก่น อุดรธานี เลย หนองคาย มหาสารคาม กาฬสินธุ์ อุดรธานี สกลนคร ศรีสะเกษ ยโสธร ร้อยเอ็ด มุกดาหาร นครพนม นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ ลักษณะภูมิประเทศก็มีทั้งที่เป็นภูเขา ที่ราบสูง และที่ราบลุ่ม

นอกจากภาคอีสานจะมีพื้นที่กว้างใหญ่กว่าทุกภาคแล้ว ยังมีประชากรมากกว่าทุกภาคด้วย กล่าวคือจากข้อมูลปี 2527 (ตารางที่ 2.2) ปรากฏว่าประชากรของภาคอีสานเท่ากับ 17.22 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 34.8 ของประชากรทั้งหมดของประเทศ และอาศัยอยู่ในพื้นที่ร้อยละ 33.13 ของพื้นที่ทั้งประเทศ สำหรับจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดอุดรธานีมีประชากรคิดเป็นร้อยละ 7.6 และ 8.6 และพื้นที่คิดเป็นร้อยละ 6.7 และ 9.8 ของภาคอีสานทั้งหมด ตามลำดับ ส่วนในด้านความหนาแน่นของประชากรนั้นโดยเฉลี่ยแล้วภาคอีสานมีความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ 101 คนต่อตารางกิโลเมตร ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของประชากรทั้งประเทศ (ซึ่งเท่ากับ 96 คนต่อตารางกิโลเมตร) เล็กน้อย ในขณะที่ความหนาแน่นของประชากรในแต่ละจังหวัด ในภาคอีสานเองมีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก ตัวอย่างเช่น ความหนาแน่นของประชากรในจังหวัดขอนแก่นเฉลี่ยเท่ากับ 114 คนต่อตารางกิโลเมตร แต่ของจังหวัดอุดรธานีเฉลี่ยเพียง 89 คนต่อตารางกิโลเมตร เท่านั้น

ในด้านโครงสร้างประชากรของภาคอีสานปรากฏว่า ยังอาศัยอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ และถ้าพิจารณาตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา โครงสร้างนี้ก็เปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งคล้ายกับโครงสร้างประชากรโดยส่วนรวมของประเทศ กล่าวคือจากปี 2514 สัดส่วนของประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบท (นอกเขตเทศบาล) มีอยู่ถึงร้อยละ 96.0 ของประชากรทั้งหมดของภาคอีสาน (ตารางที่ 2.3) ในขณะที่สัดส่วนของประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบททั้งหมดเท่ากับร้อยละ 86.1 ของประชากรทั้งหมดของประเทศ และหลังจากนั้นมาอีก 12 ปี คือในปี 2526 สัดส่วนดังกล่าวก็เปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ซึ่งก็แสดงว่าความสำคัญของภาคชนบทในฐานะที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของประชากรส่วนใหญ่ก็ยังคงมีความสำคัญเหมือนเดิม ถึงแม้ว่าระยะเวลาได้ผ่านไปหลายปีแล้วก็ตาม แต่ในภาคอีสานจะมี

ตารางที่ 2.2 จำนวนประชากร พื้นที่ ความหนาแน่นของประชากรและการกระจายประชากร
ปี 2527

	ประชากร (ล้านคน)	พื้นที่ (ตร.ก.ม.)	ความหนาแน่น (คน/ตร.ก.ม.)	ร้อยละของ ประชากรทั้งหมด
รวมทั้งประเทศ	49.514	514,000	96.0	100
ภาคกลาง	10.614	102,030	104.03	21.4
ภาคเหนือ	10.106	170,006	59.4	20.4
ภาคใต้	6.560	70,189	93.5	13.3
กรุงเทพฯ	5.018	1,549	3,239.5	10.1
ภาคอีสาน	17.216	170,226	101.1	34.8
- ขอนแก่น	1,300	11,424	113.8	(7.6)*
- อุดรธานี	1.482	16,706	88.7	(8.6)*

หมายเหตุ ภาคกลางไม่รวมกรุงเทพฯ

* ร้อยละของภาคอีสาน

ที่มา ทำเนียบท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 2.3 สัดส่วนของจำนวนประชากรในชนบทของภาคอีสาน และของทั้งประเทศ

(หน่วย : ล้านคน)

ปี	จำนวนประชากรของภาคอีสาน			จำนวนประชากรของทั้งประเทศ		
	ชนบท	รวม	ร้อยละของภาคอีสาน	ชนบท	รวม	ร้อยละของทั้งประเทศ
2514	11.9	12.4	96.0	30.4	35.3	86.1
2515	12.3	12.8	96.1	31.2	36.2	86.2
2516	13.2	13.7	96.4	33.3	38.7	86.0
2517	13.7	14.2	96.5	34.3	39.9	86.0
2518	14.0	14.6	95.9	35.2	41.0	85.9
2519	14.4	15.0	96.0	36.2	42.1	85.9
2520	15.0	15.6	96.2	37.6	44.1	85.3
2521	15.4	16.0	96.3	38.5	45.2	85.2
2522	15.7	16.4	95.7	39.3	46.3	84.9
2523	15.9	16.7	95.2	39.9	47.3	84.4
2524	16.2	16.8	96.4	40.2	47.6	84.5
2525	16.5	17.2	95.9	41.0	48.6	84.4
2526	16.8	17.5	96.0	41.8	49.8	83.9

หมายเหตุ ชนบท หมายถึงนอกเขตเทศบาล

ที่มา รายงานการสำรวจแรงงาน (รอบ 2) สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ความสำคัญมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับของทั้งประเทศ

การเพิ่มของประชากรภาคอีสานในช่วงระหว่างปี 2522-2527 ปรากฏว่าเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่สูงพอสมควร แต่ก็ยังต่ำกว่าอัตราการเพิ่มประชากรของทั้งประเทศ กล่าวคือ จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่าอัตราการเพิ่มประชากรของภาคอีสานในช่วงปี 2522-2527 เฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 2.43 ต่อปี ในขณะที่อัตราการเพิ่มประชากรของทั้งประเทศเท่ากับร้อยละ 2.67 ต่อปี

ถ้าพิจารณา เฉพาะกำลังแรงงานที่มิงานทำในภาคอีสานโดยจำแนกตามอุตสาหกรรม และเปรียบเทียบกันระหว่างนอกฤดูกาลเกษตรและในฤดูกาลเกษตรแล้ว จะปรากฏว่า นอกฤดูกาลเกษตรจะมีกำลังแรงงานที่ทำการเกษตรกรรมเพียงร้อยละ 28.9 ของผู้มิงานทำทั้งหมด แต่พอถึงฤดูกาลเกษตรสัดส่วนดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เพิ่มขึ้นค่อนข้างมาก คือเท่ากับร้อยละ 80.6 (ตารางที่ 2.4) ส่วนในสาขาอื่น ๆ สัดส่วนของผู้มิงานทำนอกฤดูกาลเกษตรจะลดลงเกือบทั้งหมดเมื่อถึงฤดูกาลเกษตร ยกเว้นสาขาพาณิชยกรรม และที่ลดลงค่อนข้างมากคือสาขาหัตถกรรม และสาขาบริการ คือลดลงจากร้อยละ 17.6 และ 34.3 มาเหลือเพียงร้อยละ 3.1 และ 8.1 ของผู้มิงานทำทั้งหมดตามลำดับ ซึ่งก็แสดงให้เห็นว่ากำลังแรงงานของภาคอีสานจะเคลื่อนตัวเข้าสู่ภาคเกษตรกรรมเมื่อถึงฤดูกาลเกษตร แต่พอหมดฤดูกาลเกษตรแล้วจะเคลื่อนตัวออกมาจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะภาคหัตถกรรมและบริการมากขึ้น

ในด้านผลิตภัณฑ์รายภาค (GRP) ของภาคอีสานตั้งแต่ปี 2523-2527 เมื่อเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) แล้วจะเห็นว่าอัตราการเพิ่มเฉลี่ยของผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาคของภาคอีสานจะสูงกว่าอัตราการเพิ่มเฉลี่ยของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเล็กน้อยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว กล่าวคืออัตราการเพิ่มเฉลี่ยของภาคอีสานเท่ากับร้อยละ 6.22 ต่อปีในขณะที่เฉลี่ยของทั้งประเทศเท่ากับร้อยละ 5.61 ต่อปี โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัด (GPP) ของจังหวัดในภาคอีสานคือ ขอนแก่น และอุดรธานี ยิ่งปรากฏว่าสูงกว่าค่าเฉลี่ยของทั้งประเทศและของภาคอีสานเสียอีก กล่าวคือ อัตราการเพิ่มเฉลี่ยของจังหวัดขอนแก่นและอุดรธานีเท่ากับร้อยละ 8.84 และ 6.58 ต่อปี ตามลำดับ (ตารางที่ 2.5) แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างปี 2526 กับปี 2527 แล้ว จะเห็นว่าอัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาคของภาคอีสานได้

ตารางที่ 2.4 ผู้จ้างงานในภาคอีสานจำแนกตามอุตสาหกรรม ปี 2526

(หน่วย : 1,000 คน)

รายการ	นอกฤดูกาลเกษตร (1)		ฤดูกาลเกษตร (2)	
	จำนวน	%	จำนวน	%
เกษตรกรรม	441.8	28.93	4,940.2	80.61
อุตสาหกรรม	4.5	0.30	0.7	0.01
เหมืองแร่	269.4	17.64	191.1	3.12
การก่อสร้าง	153.8	10.07	78.4	1.28
การสาธารณูปโภค	9.3	0.61	14.0	0.23
พาณิชยกรรม	69.5	4.55	322.4	5.26
การขนส่ง	54.8	3.59	86.8	1.42
บริการ	523.8	34.31	494.7	8.07
ไม่ทราบ	-	-	0.1	0.0
รวม	1,526.9	100	6,128.4	100

หมายเหตุ (1) นอกฤดูกาลเกษตร คือการสำรวจกำลังแรงงาน รอบ 1 (ม.ค. - มี.ค.)

(2) ฤดูกาลเกษตรคือ การสำรวจกำลังแรงงาน รอบ 2 (ก.ค. - ก.ย.)

ที่มา รายงานการสำรวจกำลังแรงงาน รอบ 1 และ รอบ 2 พ.ศ. 2526

สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ 2.5 ผลิตรถยนต์รวมรายภาค ปี 2523-2527 (ตามราคาปี 2515)

(หน่วย : ล้านบาท)

	2523	2524	2525	2526	2527*
<u>ผลิตรถยนต์รวมของทั้งประเทศ</u>	292.85	311.27	324.03	342.95	364.21
(อัตราการเพิ่ม)	-	(6.29)	(4.10)	(5.84)	(6.20)
<u>ผลิตรถยนต์รวมของภาคอีสาน</u>	43.46	45.96	48.55	54.10	55.22
(อัตราการเพิ่ม)	-	(5.75)	(5.64)	(11.43)	(2.07)
- จังหวัดขอนแก่น	4.21	4.70	5.00	5.71	5.89
(อัตราการเพิ่ม)	-	(11.64)	(6.38)	(14.20)	(3.15)
- จังหวัดอุดรธานี	3.97	4.37	4.81	4.97	5.11
(อัตราการเพิ่ม)	-	(10.08)	(10.07)	(3.33)	(2.82)

หมายเหตุ * ประมาณการ

อัตราการเพิ่มเฉลี่ยของทั้งประเทศ 5.61%

อัตราการเพิ่มเฉลี่ยของภาคอีสาน 6.22%

อัตราการเพิ่มเฉลี่ยของจังหวัดขอนแก่น 8.84%

อัตราการเพิ่มเฉลี่ยของจังหวัดอุดรธานี 6.58%

ที่มา กองบัญชาการตำรวจภูธรภาค 1 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ลดลงค่อนข้างมาก คือจากร้อยละ 11.43 มาเหลือเพียงร้อยละ 2.07 ในขณะที่อัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศกลับเพิ่มขึ้นเล็กน้อย คือจากร้อยละ 5.84 เป็น 6.20

ถึงแม้ว่าความสำคัญของภาคเกษตรกรรมในด้านที่เป็นแหล่งที่มาของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศจะค่อย ๆ ลดความสำคัญลงตามลำดับก็ตามแต่สำหรับในภาคอีสานแล้วภาคเกษตรกรรมก็ยังคงเป็นสาขาหลักและมีความสำคัญต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาคค่อนข้างมากเช่นเดิม ดังจะเห็นได้จากในปี 2527 ภาคการเกษตรก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเป็นสัดส่วนเพียงร้อยละ 23.6 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศทั้งหมดในขณะที่ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาคของภาคอีสานเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 39.5 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมรายภาคทั้งหมด (ตารางที่ 2.6) ในทางตรงกันข้ามสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมในผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศมีถึงร้อยละ 21.1 ในขณะที่สัดส่วนของภาคอีสานมีเพียงร้อยละ 7.2 เท่านั้น ซึ่งจากผลิตภัณฑ์มวลรวมเมื่อนำมาคิดเป็นรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลแล้วจะเห็นว่ารายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของทั้งประเทศสูงกว่ารายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของภาคอีสานค่อนข้างมาก กล่าวคือรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของทั้งประเทศในปี 2527 เท่ากับ 7,171 บาท/ปี ในขณะที่รายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของภาคอีสานเพียง 3,116 บาท/ปี หรือคิดเป็นร้อยละ 43 ของรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของทั้งประเทศเท่านั้น

2.2 อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

จังหวัดขอนแก่นนับว่าเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญค่อนข้างมากต่อภาคอีสาน เพราะนอกจากจะเป็นจังหวัดขนาดใหญ่และมีประชากรมากแล้วยังเป็นจังหวัดเป้าหมายของการพัฒนาให้เป็นเมืองหลักของภาคอีสานในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (2530-2534) อีกด้วย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม สภาพในปัจจุบันนี้พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดยังจัดอยู่ในเขตท้องที่ชนบทยากจนเป็นส่วนใหญ่ อาณาเขตของจังหวัดขอนแก่นนั้น ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดอุดรธานี ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดกาฬสินธุ์และมหาสารคาม ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมา และทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดชัยภูมิ ครอบคลุมบริเวณพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 11,424 ตารางกิโลเมตร หรือ 6.80 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.7 ของพื้นที่ทั้งหมดของภาค อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 445 กิโลเมตร

การปกครองแบ่งออกเป็น 15 อำเภอ 5 กิ่งอำเภอ 156 ตำบล 1,732 หมู่บ้าน ตารางที่ 2.7 ได้แสดงข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ ประชากร ความหนาแน่นของประชากร จำนวนหลังคาเรือน

ตารางที่ 2.6 โครงสร้างผลิตภัณฑ์มวลรวมของทั้งประเทศและของภาคอีสาน โดยจำแนกตามอุตสาหกรรม ปี 2527 (ตามราคาปี 2515)

(หน่วย : ล้านบาท)

	ทั้งประเทศ		ภาคอีสาน		ขอนแก่น		อุดรธานี	
	มูลค่า	%	มูลค่า	%	มูลค่า	%	มูลค่า	%
การเกษตร	85,901.8	23.6	21,812.2	39.5	1,777.5	30.2	1,907.3	37.3
การเหมืองแร่และ ยอยหิน	5,414.8	1.5	374.7	0.7	21.2	0.3	16.0	0.3
อุตสาหกรรม	77,082.6	21.1	3,983.4	7.2	687.4	11.6	449.8	8.8
การก่อสร้าง	17,680.2	4.8	2,579.7	4.7	371.5	6.3	248.1	4.9
การไฟฟ้าและประปา	8,087.7	2.2	792.3	1.4	136.4	2.3	84.2	1.7
การคมนาคมและขนส่ง	24,604.8	6.8	2,782.9	5.1	361.3	6.1	280.8	5.5
การค้าส่งและการค้า ปลีก	57,430.0	15.8	11,739.0	21.2	1,074.2	18.2	1,048.2	20.5
การธนาคาร ประกัน ภัย และธุรกิจ อสังหาริมทรัพย์	26,994.0	7.4	1,974.8	3.6	314.9	5.3	226.0	4.4
ที่อยู่อาศัย	5,369.0	1.5	1,157.3	2.1	100.5	1.7	103.3	2.0
การบริหารราชการ และป้องกันประเทศ	14,105.9	3.9	3,143.8	5.7	335.8	5.6	300.0	5.9
การบริการ	41,535.9	11.4	4,881.5	8.8	731.6	12.4	442.6	8.7
รวม	364,206.7	100	55,221.6	100	5,892.3	100	5,106.3	100
เฉลี่ยต่อบุคคล (บาท)	7,181	-	3,116	-	3,910	-	3,144	-

ที่มา กองบัญชีประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 2.7 พื้นที่ ประชากร ความหนาแน่นของประชากร จำนวนหลังคาเรือน ตำบล หมู่บ้าน และระยะห่างจากตัวจังหวัดของอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดขอนแก่น ปี 2527

ท้องที่อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร (คน)	ความหนาแน่นของประชากร (คน/ตร.กม.)	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	ระยะห่างจากตัวจังหวัด (กม.)
1. เมืองขอนแก่น	1,372	173,694	127	27,913	15	180	-
2. บ้านไผ่	827	100,777	122	16,248	16	154	44
3. พล	868	63,791	73	9,508	9	104	74
4. น้ำพอง	824	93,300	113	17,006	12	131	41
5. ชุมแพ	701	107,692	154	15,475	7	125	82
6. อูเวียง	1,060	97,938	92	13,067	14	144	66
7. มัญจาคีรี	969	91,802	95	14,752	10	123	58
8. หนองเรือ	654	77,589	119	10,942	10	115	45
9. กระนวน	436	80,619	185	11,714	9	87	66
10. หนองล่องห้อง	512	65,723	128	9,075	7	115	96
11. ชนบท	402	46,956	117	8,327	6	65	55
12. สีชมพู	526	58,847	112	9,626	6	61	114
13. แวงน้อย	282	38,778	138	5,623	6	55	96
14. อุดรรัตน์	485	35,903	74	5,636	5	51	51
15. บ้านฝาง	393	51,686	131	7,253	6	59	20
16. กิ่งพระยืน	171	30,178	176	4,822	4	34	30
17. กิ่งวางใหญ่	224	25,211	113	3,743	4	37	98
18. กิ่งเขื่อน้อย	172	18,228	106	2,289	4	28	79
19. กิ่งเขาสวนกวาง	328	28,545	87	4,561	4	43	54
20. กิ่งภูผาม่าน	218	12,852	59	2,069	2	21	127
รวม	11,424	1,300,109	114	199,606	156	1,732	-

ที่มา: ศึกษาค้นคว้าจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

จำนวนตำบล จำนวนหมู่บ้าน และระยะห่างจากตัวจังหวัดของอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดขอนแก่น

โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดขอนแก่นก็ยังคงมาจากภาคการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ จากตารางที่ 2.6 ได้แสดงให้เห็นว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดของจังหวัดขอนแก่น มาจากภาคการเกษตรถึงร้อยละ 30.2 ในขณะที่ของทั้งประเทศเพียงร้อยละ 23.6 เท่านั้น แต่ถ้าเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคอีสานแล้ว จะปรากฏว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดของ จังหวัดขอนแก่นมีการกระจายไปตามอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในสัดส่วนที่มากกว่าและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง รายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของจังหวัดขอนแก่นก็สูงกว่าของภาคอีสานค่อนข้างมาก กล่าวคือ ของ จังหวัดขอนแก่นเท่ากับ 3,910 บาท/ปี ในขณะที่ของภาคอีสานเท่ากับ 3,116 บาท/ปี เท่านั้น นั่นคือสูงกว่าถึงร้อยละ 25.5 ของภาคอีสาน

อำเภอบ้านฝางเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้ถูกเลือกขึ้นมาเพื่อใช้สำหรับการศึกษานี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวจังหวัดและอยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 20 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 393 ตารางกิโลเมตร โดยที่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง เนื้อดินเป็นดินร่วนปนทรายที่มีความเค็มมาก ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ปริมาณน้ำฝนที่ได้รับน้อย คือเฉลี่ยประมาณ 110 มม./ปี นอกจากนี้ลำน้ำที่สำคัญหรือเขตชลประทานเพื่อใช้สำหรับการคมนาคมและการเกษตรก็ไม่มี คงมีแต่ห้วยหนอง คลอง บึง และอ่างเก็บน้ำเล็ก ๆ เท่านั้น ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญมีเพียงเล็กน้อย ซึ่งได้แก่ป่าไม้ค่าพรวกป่าเต็ง รัง ที่มีสภาพเสื่อมโทรมและถูกราชกรบุกกรุกเข้าไปทำไร่ ไม่มีต้นไม้ใหญ่พอที่จะแปรรูปหรือทำเป็นสินค้าได้ จะมีเหลือบ้างก็อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเท่านั้น ส่วนทรัพยากรแร่ธาตุไม่มีเลย สิ่งทำให้อำเภอบ้านฝาง เป็นอำเภอหนึ่งที่อยู่ในเขตชนบทยากจน

การปกครองของอำเภอบ้านฝางแบ่งออกเป็น 6 ตำบล 59 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 7,253 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 51,686 คน ความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ 131 คนต่อตารางกิโลเมตร ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัดขอนแก่น (ตารางที่ 2.8)

การประกอบอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ได้แก่การเกษตรกรรม พืชที่ปลูกกันมาก และถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจของอำเภอบ้านฝางได้แก่ ข้าว ปอ อ้อย มันสำปะหลัง และข้าวโพด ตามลำดับ ส่วนการเลี้ยงสัตว์ก็เป็นการเลี้ยงเอาไว้เพื่อบริโภคเองหรือเอาไว้ใช้งานภายในครอบครัวมากกว่าที่จะทำเป็นการค้า สัตว์ที่เลี้ยงกันมากได้แก่ โค กระบือ สุกร เป็ด และไก่ ทางด้าน

ตารางที่ 2.8 พื้นที่ ประชากร ความหนาแน่นของประชากร จำนวนหลังคา เรือน ตึบบล หมู่บ้าน และระยะห่าง จากตัวจังหวัดของอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดอุดรธานี ปี 2527

ท้องที่ อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร (คน)	ความหนาแน่น ของประชากร (คน/ตร.กม.)	จำนวน หลังคา เรือน	จำนวน ตึบบล	จำนวน หมู่บ้าน	ระยะห่าง จากตัวจังหวัด (กม.)
1. เมืองอุดรธานี	1,081	241,293	223	29,871	17	194	-
2. กุมภวาปี	807	130,621	162	18,213	13	178	43
3. หนองหาน	866	127,209	147	19,655	11	173	35
4. หนองบัวสภ	2,257	105,550	47	13,903	12	137	44
5. เพ็ญ	897	83,901	94	11,302	8	123	43
6. บ้านผือ	979	89,970	92	13,587	9	117	55
7. โนนสัง	570	61,342	108	8,665	10	100	87
8. บ้านดุง	1,360	75,571	56	13,424	11	118	86
9. ศรีบุญเรือง	600	94,886	158	10,836	10	122	76
10. นากลาง	748	91,746	123	11,386	8	108	76
11. ศรีธาตุ	966	31,588	33	5,042	6	70	72
12. น้ำโสม	1,250	50,570	40	7,575	8	78	105
13. หนองวัวซอ	694	44,656	64	7,147	6	66	38
14. กุดสัง	459	45,048	99	7,117	4	67	24
15. โนนสะอาด	416	40,836	98	6,390	4	55	63
16. สุวรรณคูหา	632	46,474	74	9,032	6	60	100
17. วังสามหมอ	718	27,512	38	4,673	4	46	95
18. กิ่งสร้างคอม	284	20,401	72	4,515	4	45	68
19. กิ่งทุ่งฝน	225	22,348	99	3,689	3	28	62
20. กิ่งไชยวาน	130	28,327	218	4,667	4	34	65
21. กิ่งหนองแสง	764	21,951	29	3,806	2	25	50
รวม	16,706	1,481,800	89	214,495	160	1,944	-

ที่มา ทำเนียบท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

อุตสาหกรรมนั้น เนื่องจากอำเภอบ้านฝางตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเพียง 20 กิโลเมตรเท่านั้น ดังนั้นวัตถุดิบที่สำคัญซึ่งเป็นผลผลิตทางการเกษตรจะถูกป้อนเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมในตัวจังหวัดภายในอำเภอจึงไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จะมีก็เพียงโรงสีข้าวแต่ก็เป็นขนาดกลางและขนาดเล็กเท่านั้น (อำเภอบ้านฝาง, 2528)

เนื่องจากประชากรในอำเภอบ้านฝาง ส่วนใหญ่ต้องประสบกับปัญหาความยากจนและการมีรายได้ต่ำ ดังจะเห็นได้จากหมู่บ้านในอำเภอบ้านฝางเกือบทั้งหมดถูกจัดอยู่ในทำเนียบรายชื่อหมู่บ้านยากจน นอกจากนี้อาชีพส่วนใหญ่ของประชากรก็คือเกษตรกรรม ดังนั้นปัญหาทั่วไปของประชากรซึ่งเกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะอำเภอบ้านฝางยังขาดแคลนแหล่งน้ำ ระบบการชลประทาน สภาพดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เป็นต้น และภายหลังจากผ่านพ้นฤดูหว่าน ทำไร่ ไปแล้ว เกษตรกรส่วนใหญ่จะไม่มียานพาหนะเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างพอเพียง จะมีก็เป็นงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งก็หมายถึงรายได้ที่ไม่มากนัก ดังนั้นประชากรของอำเภอบ้านฝางบางส่วนต้องอพยพไปหางานทำต่างถิ่น ได้แก่ในตัวจังหวัด ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ และบางส่วนก็เดินทางไปทำงานต่างประเทศ โดยเฉพาะที่บ้านหนองบัว ตำบลหนองบัว มีประชากรเดินทางไปทำงานต่างประเทศค่อนข้างมาก และส่วนใหญ่ไปทำงานในประเทศแถบตะวันออกกลาง

2.3 อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี

จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดหนึ่งในจำนวน 17 จังหวัดของภาคอีสาน และตั้งอยู่ในเขตภาคอีสานตอนบน โดยที่ตั้งทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดหนองคาย ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดสกลนคร ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่นและกาฬสินธุ์ และทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดเลย พื้นที่ของจังหวัดมีทั้งสิ้น 16,706 ตารางกิโลเมตร หรือ 9.74 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 9.23 ของพื้นที่ทั้งหมดของภาคอีสาน ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีพื้นที่ใหญ่กว่าจังหวัดขอนแก่นที่เป็นจังหวัดตัวอย่างในการศึกษาด้วยกันเล็กน้อย ส่วนระยะห่างจากกรุงเทพฯ ก็ประมาณ 562 กิโลเมตร

จากตารางที่ 2.8 แสดงข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ ประชากร ความหนาแน่นของประชากร จำนวนหลังคาเรือน ตำบล หมู่บ้าน และระยะห่างจากตัวจังหวัดของอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดอุดรธานี จะเห็นได้ว่าจังหวัดอุดรธานีแบ่งการปกครองออกเป็น 17 อำเภอ 4 กิ่งอำเภอ 160 ตำบล 1,944 หมู่บ้าน มีจำนวนหลังคาเรือนทั้งสิ้น 214,495 หลังคาเรือน ประกอบด้วยประชากรทั้งสิ้น

1.48 ล้านคน โดยมีความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ 89 คน ต่อตารางกิโลเมตร

โครงสร้าง เศรษฐกิจของจังหวัดอุดรธานีก็คล้ายกับโครงสร้าง เศรษฐกิจโดยทั่วไปของภาคอีสานที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดมาจากภาคการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ จากตารางที่ 2.6 จะพบว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดอุดรธานีมาจากภาคการเกษตรถึงร้อยละ 37.3 ซึ่งสูงกว่าสัดส่วนของทั้งประเทศที่เท่ากับร้อยละ 23.6 แต่ต่ำกว่าสัดส่วนของภาคอีสาน ซึ่งเท่ากับร้อยละ 39.5 ส่วนภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่มีความสำคัญในลำดับรองไปคือ การค้าส่งและการค้าปลีก อุตสาหกรรมและการบริการ ตามลำดับ ที่เหลือนอกจากนั้นมีความสำคัญเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และถ้าคิดเป็นรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลแล้วจะพบว่าจังหวัดอุดรธานีมีรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลเท่ากับ 3,144 บาท/ปี ซึ่งสูงกว่ารายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของภาคอีสานเพียงเล็กน้อย แต่ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของทั้งประเทศค่อนข้างมาก นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดขอนแก่นก็ยังปรากฏว่าต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของจังหวัดขอนแก่นด้วย

อำเภอกุมภวาปีเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดอุดรธานีและได้ถูกเลือกขึ้นมาเพื่อใช้สำหรับการศึกษานี้ ซึ่งตามประกาศของกรมการปกครอง เรื่องการจัดขึ้นอำเภอได้จัดให้อำเภอกุมภวาปีเป็นประเภทอำเภอชั้น 1 ซึ่งก็หมายถึงว่าเป็นอำเภอที่ค่อนข้างจะมีความพร้อมทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นอำเภอที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มของอำเภอชนบทยากจนด้วยที่ตั้งของอำเภอกุมภวาปีอยู่ทางทิศใต้ของตัวจังหวัดอุดรธานี และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 43 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 807 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงแล้วลาดตัวลงสู่ที่ราบบริเวณแหล่งน้ำ โดยมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่และสำคัญคือหนองหาน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำปาวด้วย ดังนั้นประชากรในอำเภอกุมภวาปีจึงได้อาศัยแหล่งน้ำทั้งสองนี้ในการบริโภคและทำการเกษตร ทั้งหนองหานและลำน้ำปาวจึงเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของอำเภอกุมภวาปี อีกทั้งยังมีปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ที่พอจะเป็นอาหารของประชากรได้ตลอดทั้งปีอีกด้วย ส่วนทรัพยากรอื่น ๆ ที่พอจะมีบ้างก็ได้แก่ป่าไม้จำพวกป่าเบญจพรรณ แต่ส่วนใหญ่ก็อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

การปกครองของอำเภอกุมภวาปีแบ่งออกเป็น 13 ตำบล 178 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 18,213 ครัวเรือน มีประชากรอาศัยอยู่ 130,621 คน ซึ่งถ้าคิดเป็นความหนาแน่นของประชากรแล้วจะค่อนข้างสูง คือเท่ากับ 162 คนต่อตารางกิโลเมตร (ตารางที่ 2.8)

ซึ่งสูงกว่าความหนาแน่นเฉลี่ยของจังหวัดอุดรธานี จังหวัดขอนแก่นและของภาคอีสาน สาเหตุที่ความหนาแน่นของประชากรค่อนข้างสูงนี้ก็คงเนื่องมาจากมีแหล่งน้ำและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นั่นเอง

การประกอบอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ก็ได้แก่การเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของอำเภอกุมภวาปีคือ ข้าว อ้อย ปอแก้ว มันสำปะหลัง และถั่วลิสง ตามลำดับ ส่วนพืชอื่น ๆ มีการเพาะปลูกเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนการเลี้ยงสัตว์มีเพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่เลี้ยงเอาไว้บริโภคเองหรือใช้งานภายในครอบครัว ทางด้านอุตสาหกรรมมีโรงงานผลิตน้ำตาลทรายขาวขนาดใหญ่ 1 โรง โรงเรือย 4 โรง โรงงานมันสำปะหลัง 4 โรง โรงงานอัดปอ 2 โรง นอกจากนี้ยังมีโรงสีทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กอีกด้วย (อำเภอกุมภวาปี, 2528)

ถึงแม้ว่าสภาพโดยทั่วไปของอำเภอกุมภวาปี จะมีความอุดมสมบูรณ์พอสมควรก็ตาม แต่เนื่องจากท้องที่ของอำเภอนี้อยู่ติดกับอำเภอเมืองอุดรธานี และในอดีตที่ผ่านมาก็มีประชากรเคลื่อนย้ายเข้าไปทำงานในตัวจังหวัดอุดรธานีค่อนข้างมาก โดยเฉพาะไปทำงานในฐานทัพของทหารสหรัฐอเมริกา ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางติดต่ออำเภอกุมภวาปี กับตัวจังหวัดอุดรธานี ดังนั้นภายหลังจากประเทศสหรัฐอเมริกาถอนฐานทัพออกจากประเทศไทย แรงงานเหล่านี้ก็จึงเริ่มเคลื่อนย้ายไปทำงานต่างประเทศ จากการศึกษาของ พีร เทพ รุ่งชีวิติน และ ลุ่ชาย ปิยภักดิ์ (2525) พบว่าในปี 2524 แรงงานจากจังหวัดอุดรธานีไปทำงานตะวันออกกลางมากที่สุด คือมีสัดส่วนถึงร้อยละ 20.1 ของแรงงานที่ไปทำงานตะวันออกกลางทั่วประเทศ โดยเฉพาะที่หมู่บ้านเชียงแห้ว ตำบลเชียงแห้ว มีแรงงานเดินทางไปทำงานต่างประเทศค่อนข้างมาก และส่วนใหญ่ไปทำงานในประเทศแถบตะวันออกกลาง